

Åtstramningar biter inte på inflationen

Smedjan – Timbro den 16 oktober 2023

Inflation är ett gissel. Den gör oss fattigare och skapar luft i våra lönekuvert. Dessutom brukar hög inflation vara liktydigt med varierande och svåröversäglig inflation, vilket skapar osäkerhet om pengars värde i framtiden. Det är dåligt för alla som idkar handel, inklusive arbetsgivare och arbetstagare.

Oro för inflation kan dessutom lätt bli självuppfyllande. Om facken kräver högre lön för att priserna befaras öka, kommer företagen att höja priserna för att täcka lönekostnaderna. Om företagen höjer priserna för att de befarar höga löneökningar, kommer facken att kräva höga löneökningar för att skydda sina medlemmars köpkraft.

I värsta fall leder inflationsoro till en spiral där löne- och prishöjningar driver på varandra. Sverige på 1970- och 80-talen hade stora problem av det slaget, vilket bidrog till att politiken på 1990-talet lades om på viktiga områden. Lönebildningen reformerades. Riksbanken fick en mer självständig ställning med instruktioner att värna ett stabilt penningvärde. Sverige gick dessutom med i EU och det rådde bred politisk enighet om att den svenska ekonomin skulle vara i tillräckligt gott skick för att möjliggöra ett medlemskap i Eurosamarbetet (även om en folkomröstning hösten 2003 höll Sverige utanför).

I efterhand är det lätt att beskriva politikomläggningen som framgångsrik. Mellan 1975 och 1995 åts svenskarnas löneökningar upp av inflationen, och reallönerna stod således stilla under två decennier. Därefter har det gått betydligt bättre: Mellan 1995 och 2021 ökade reallönerna med 70 procent.

Det ska dock sägas att det var lätt att bekämpa inflation under denna epok, präglad av snabb teknisk utveckling, ökad konkurrens och ökad handel med länder där arbetskraften var billig. Utmaningen för Riksbanken blev snart inte att hålla nere inflationen, utan att få upp den. Målet hade Riksbanken på egen hand satt till 2,0 procents inflation, och ofta hamnade den lägre än så.

Riksbanken, landets prognosekonomer och ekonomijournalister agerade alla som om det vore jätteviktigt att inflationen enligt konsumentprisindex med fast ränta (KPIF) på decimalen blev exakt 2,0 procent. Av flera skäl var detta starka fokus på inflationsmålet både orimligt och kanske rentav skadligt.

För det första finns det ingen vetenskap som säger att just 2,0 procent är det bästa. Visst är det klokt att försöka ha låg och stabil inflation, men mer exakt än så är inte nationalekonomin.

För det andra är inte heller prisstatistiken exakt nog för denna typ av precisionspenningpolitik. Prisstatistik måste nämligen kvalitetsjusteras när den tekniska utvecklingen gör att många produkter bara säljs under kort tid innan de ersätts av nya modeller. En nyare bärbar dator ger mer lagringsutrymme och högre skärmapplösning för pengarna, men tangentbordet är sig likt. Har då datorn blivit billigare och i så fall hur mycket? Det finns inget självklart svar på den frågan. Intressant nog har kvalitetsjusteringen i den svenska prisstatistiken varit extrem jämfört med de flesta

västländer, och priserna för hemelektronik anses ha fallit med nästan 90 procent mellan 2000 och 2018 – trots att ungefär samma prylar ökade i pris med ungefär 10 procent i Euroområdet.

Även bortsett från dessa problem med att beräkna inflationen har situationen för Riksbanken varit minst sagt knivig. Samtidigt som inflationen understeg målet utvecklades stora delar av den svenska ekonomin väl och uppvisade helt andra symptom än vad som förväntas i en ekonomi som riskerar hamna i en deflationsfälla. För inrikes födda med minst gymnasieutbildning var arbetslösheten låg och långtidsarbetslösheten nästan obefintlig. Från många sektorer kom rapporter om arbetskraftsbrist. Samtidigt var arbetslösheten oroväckande hög för ungdomar, lågutbildade och utrikes födda. Särskilt problematiskt ur ett socialt perspektiv var naturligtvis att många befann sig i samtliga av dessa tre kategorier samtidigt.

Många förklaringar har lanserats för att förklara denna tudelade arbetsmarknad: diskriminering, marginaleffekter och fattigdomsfällor, kulturella faktorer, matchningsproblem och brist på enkla jobb. En av få gemensamma nämnare för dessa tänkbara orsaker är att de är svåra att påverka med penningpolitik. Riksbankens låga räntor bidrog däremot till ökade fastighetspriser och till att de svenska hushållens skulder nådde rekordnivåer, vilket många med rätta har kritiserat.

Nu är läget plötsligt ett helt annat. Kärvande världshandel, pandemi och pandemirestriktioner, brister i elförsörjningen och Rysslands krigföring i Ukraina – alla har de bidragit till att göra slut på en osedvanligt stark period för den svenska ekonomin, från ungefär 1995 till 2020. När elpriserna började öka hösten 2021, ökade företagens kostnader. Eftersom det mesta kräver el höjdes priserna på det mesta bara några månader senare.

Penningpolitiken lades snabbt om i syfte att med höjda räntor bekämpa inflationen. Deflationsoro och låga styrräntor ersattes alltså snabbt av inflationsoro och höga styrräntor. Men i ett avseende är situationen oförändrad: Det är alltså svårt att med penningpolitik lösa de faktiska underliggande problemen.

Inflation är naturligtvis fortfarande ett gissel. Samtidigt är det nu befogat att påminna om att priser i en marknadsekonomi är viktiga informationsbärare om vad som händer i den reala ekonomin – det vill säga i verkligheten. Höga priser signalerar knapphet. De uppmuntrar konsumenter att minska sin konsumtion av det som blivit dyrare. De signalerar till producenter att det finns pengar att tjäna för den som kan producera det som blivit dyrt till en lägre kostnad.

När priser ökar på grund av protektionism och höga energipriser är det således oroväckande av helt andra skäl än när priser ökar för att lönebildningen fungerar dåligt. Det finns inget universalmedel mot inflation. Olika typer av inflation föranleder olika slags åtgärder.

I väntan på en långsiktig lösning för elförsörjningen samt en friare och stabilare världshandel, kan vi inom Sveriges gränser verka för ökad konkurrens, bättre företagsklimat och allt som möjliggör lägre produktionskostnader. Eftersom problemen finns på utbudssidan är det där åtgärder måste sättas in. Med tanke på Sveriges låga statsskuld finns det utomordentligt goda möjligheter att med både investeringar och skattesänkningar åstadkomma en positiv utbudschock som ökar den svenska ekonomins produktionsförmåga.

Av detta hörs emellertid inte mycket i den politiska debatten. I stället höjs nu röster för att inflationen ska betingas genom åtstramningar som håller tillbaka människors köpkraft. Sådan

inflationbekämpning är tyvärr som att bekämpa vargangrepp genom att skjuta fåren: det kan möjligen uppfattas som handlingskraftigt, men bara av den som glömt bort vad som var problemet från första början.

Andreas Bergh